

EKE HÍRLEVÉL

Egyházi Könyvtárak Egyesülése

4044 Debrecen, Kálvin tér 16.

VI. évfolyam

2009/2. sz.

Ptolemaiosztól Fényi Gyuláig

Kiállítás a Kalocsai Érseki Könyvtárban

2009. március 20. – 2010. január 6.

2000 év csillagászata Kalocsán

Válogatás a Kalocsai Érseki Könyvtár csillagásztörténeti ritkaságaiból

Bábel Balázs érsek nyitotta meg a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár ritkaságokat is felvonultató, *Ptolemaiosztól Fényi Gyuláig* című tárlatát Patachich Ádám érsek 18. századi barokk olvasótermében március 20-án.

A Nemzetközi Csillagászati Unió és az UNESCO (az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete) 2009-et a Csillagászat Nemzetközi Évének nyilvánította. Ez az évforduló szorosan kapcsolódik a csillagásztörténet nagy eseményeihez, hiszen éppen négyszáz évvel ezelőtt, 1609-ben alkalmazták először a távcsövet csillagászati megfigyelésekre. Galileo Galilei volt az, akinek megfigyelései igazolták Kopernikusz napközéppontú világképét, így a modern csillagászat kezdete erősen kötődik a 400 évvel ezelőtti megfigyelésekhez. 400 éve jelent meg Kepler *Astronomia nova* (Új csillagászat) c. műve.

A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár 150 ezer kötetes gyűjteménye páratlanul gazdag természettudományos művekben és számos csillagásztörténeti ritkaságot is őriz. A kiállításra a csillagásztörténet elmúlt évszázadainak „mérőköveiből” válogattunk: Ptolemaiosz, Kopernikusz, Kepler, Galilei, Newton művein át Kalocsa világhírű jezsuita csillagászának, Fényi Gyulának napkitörésekről készült saját kezű rajzáig.

A *Ptolemaiosztól Fényi Gyuláig* könyv-kiállítás, címének megfelelően valóban a teremtett világ megismerésének két évezredet átfogó törekvéséből nyújt válogatást. Egyszerre ad a mindenségről és benne a Földről alkotott képről, felfogásról hosszmetsetet és keresztmetsetet. Hosszmetsetet, amennyiben időrendben tekinti át évezredek alkotásait, és keresztmetsetet is mutat, hiszen egymás mellett láthatjuk az elmúlt korok különböző szintű és érdeklődésű olvasó rétegeinek szánt világleírásokat.

Alighanem nincs még egy csillagász, akinek nevét annyiszor leírták volna, mint a 2. században tevékenykedő alexandriai Klaudiosz Ptolemaioszt. A róla elnevezett (geocentrikus) világkép Kopernikuszig meghatározta a tudományos közgondolkodást. A reneszánsz Európában nagy műve ösztönző és minta volt, hatalmas összefoglalásának több 15-16. századi kiadását őrzi a Könyvtár. A csillagászatnak a világról alkotott képét és eszméit látjuk a késő-középkori és reneszánsz munkák olykor naivan kedves vagy művészi kivitelű

EKE HÍRLEVÉL

Egyházi Könyvtárak Egyesülése

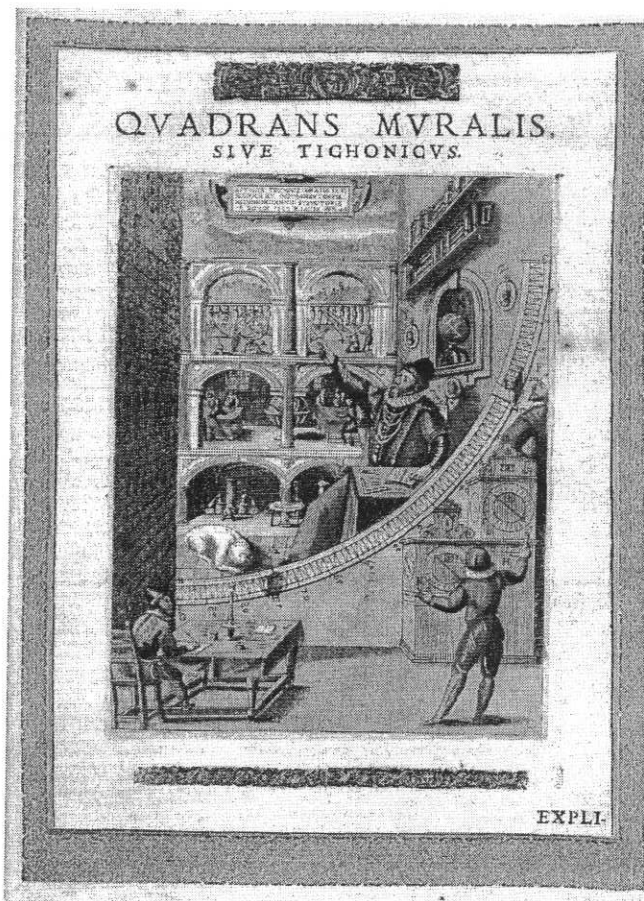
4044 Debrecen, Kálvin tér 16.

VI. évfolyam

2009/2. sz.

képein, pl. Gregor Reisch német szerzetes Bázelen 1508-ban kiadott enciklopédiájának metszetein.

A kiállítás egyik legrégebbi darabja Brachaditz Christian gazdagon illusztrált kódexe 1432-ből, a bolygók pályáját, a csillagok távolságát ismerteti. A kódex tartalmazza Johannes Gmunden *Compositio astrolabii* c. művét is, aki igen pontos csillagászati naptár-számoló, bolygó-helyzet meghatározó táblázatokat állított össze.

Kopernikusz elméletét *Az égi pályák körfogásáról* c. könyvében írta meg. Híres művének 1566-os bázeli kiadása a kiállítás egyik érdekessége. Kivételes ritkaságnak számít Tycho de Brahe dán csillagász *Astronomiae instauratae mechanica* c. 1598-ban nyomtatott könyve, melyből a világon mindössze néhány regisztrált példányt tartanak nyilván. Az első „modern műszertani könyv” több mint egy évszázadra irányt és példát adott a csillagászati eszközök tervezői és készítői számára. Szép színezett metszetei mellett szinte szürkének tűnik Johannes Kepler 400 éve kiadott korszakos munkája, az *Új csillagászat*, amelyben először mutatja ki, hogy a bolygók ellipszis pályán keringenek.

Szélesebb érdeklődési körnek szólnak az égi látványokat és a Földet bemutató írások. A római császárkorban keletkezett G. J. Hyginus *Költői csillagászata*. A ma ismert görög-római csillagmondák egy részét a leírásából ismerjük, mivel az

eredeti művek elvesztek. Hyginus csillagászata a mai művelődéstörténet és csillagászat-történet kutatója számára is értékes forrás, mert jó áttekintés nyújt a görög-római tudósok által kidolgozott, akkorra már kanonizált csillagkép rendszeréről, és az azokhoz fűzött mondákról. A kiállításon Hyginus művének 1488-as velencei kiadása mellett az 1534-es kölni és az 1535-ös bázeli kiadások fametszetes illusztrációi is láthatóak.

A magyarországi reneszánszhoz igen szorosan kapcsolódik a bécsi Georg Peuerbach, Vitéz János érsek tisztelőjének és főleg a német Regiomontanus, Mátyás király és Vitéz érsek csillagászáinak neve. Munkájuk eredményét több korai nyomtatott mű képviseli. Becses darab Johannes Regiomontanus *Kalendáriumának* 1492-ből származó példánya. Ilyen kalendárium alapján hajózott Kolumbusz Kristóf is, adataiból határozta meg földrajzi helyzetét.

A 18. században újjáéledő magyarországi tudománynak jelentős képviselője a bécsi obszervatórium igazgatója, Hell Miksa, akinek egyik legjelentősebb, Észak-Norvégiában tett

EKE HÍRLEVÉL

Egyházi Könyvtárak Egyesülése

4044 Debrecen, Kálvin tér 16.

VI. évfolyam

2009/2. sz.

expedíciójának első beszámolója is megtalálható a kiállításon. Galilei, Newton művei mellett csillagászati atlaszok (A. Cellarius, M. Seutter, J. G. Doppelmayr), csillagképekkel gazdagon illusztrált könyvek teszik színessé a látványt.

Természetesen nem zárulhat le a Főszékesegyházi Könyvtár kiállításának sora a kalocsai jezsuita csillagász, a „napkutató Fényi Gyula” közleményeinek bemutatása nélkül. A Napfizika még a mai, modern műszerekkel felvértezett korszakban is merít az ő három évtizedet átfogó, protuberancia-, és napfolt megfigyelési anyagából. Eredményeit a kalocsai Haynald-Obszervatórium saját kiadványában, valamint angol, német, francia és olasz nyelven a kor legnevesebb csillagászati kiadványaiban tette közzé. Megfigyelései – amelyeket kézzel vezetett – tették világszerte híressé a csillagászok között Kalocsát, a megfigyeléseket végző Fényi Gyulát pedig kora kiemelkedő csillagászává avatták. Ezt ismerte el a Nemzetközi Csillagászati Unió, amikor 1971-ben egy krátert nevezett el róla a Holdon.

Végig tekintve a kiállításon, átfogó képet alkothatunk arról az útról, amelyet az emberiség a világ megismerésért két évezred alatt megtett. Az ősnymtatványok egyszerű metszetei és Fényi Gyula ma is értékes, nagy pontosságú észlelései mögött meg kell éreznünk az ember törekvését a természet megismerésére, és az ismeretek továbbadására.

A Csillagászat Nemzetközi Évének tiszteletére rendezett kiállítást az érdeklődők csak csoportosan látogathatják 2010. január 6-ig, keddtől vasárnapig 9–17 óra között.

Fischerné Grócz Zita

